

УДК 316.642.3

В.С. Резнік, канд. соціол. наук

Інститут соціології НАН України

МОРАЛЬНІ ЗАПОВІДІ ТА НАСТАНОВИ МОНОТЕЇСТИЧНИХ РЕЛІГІЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ЛЕГІТИМАЦІЇ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті аналізуються етичні норми іудаїзму, християнства та ісламу, що мають стосунок до приватної власності і є джерелами легітимації останньої. Зазначені норми визначені як витоки соціально-філософських та соціологічних тлумачень легітимації приватної власності.

Ключові слова: приватна власність, моральні норми, легітимація власності.

Для сучасного українського суспільства, з огляду на докорінну зміну його устрою внаслідок поновлення інституту приватної власності, життєво важливим є питання соціальної інтеграції. Власність у межах суспільних наук загалом визначають як соціальний феномен багатогранних відносин між людьми з приводу привласнення обмежених життєвих засобів. Своєю чергою, привласнення розглядається як наявність у людей різних життєвих засобів, що вможливує отримання з останніх певної вигоди й користі. При цьому привласнення життєвих засобів одними людьми зазвичай може означати відчуження від цих засобів інших людей. Відтак, соціальна природа приватної власності передусім полягає в розшаруванні суспільства на різні верстви залежно від міри привласнення представниками їх різноманітних життєвих засобів, передусім чинників виробництва. Соціальна диференціація суспільства має врівноважуватися його інтеграцією. Отже, однією з передумов соціальної інтеграції сучасного українського суспільства є легітимація приватної власності. Однак, попри суспільну та науково-пізнавальну нагальність, соціально-інтегративні властивості легітимації приватної власності ще не виокремилися в повноцінну предметну царину соціологічних досліджень. Через це проблемну ситуацію можна визначати як суперечність між, з одного боку, суспільною і науковою значущістю вивчення легітимації приватної власності в сучасному українському суспільстві з огляду на ризики його дестабілізації внаслідок стрімкої й докорінної реструктуризації в перебігу приватизації, а з іншого боку, дефіцитом знання про природу та особливості зазначеної легітимації. Наявні наукові можливості для надолуження цього дефіциту засобами прикладних досліджень (соціологічних опитувань, контент-аналізу ЗМІ та вивчення даних державної статистики).

Передумовою здійснення таких досліджень є використання концепту «легітимація приватної власності». Даний соціологічний концепт як змістова наповненість відповідного поняття охоплює сукупність теоретичних положень, що в гіпотетико-дедуктивний спосіб визначають місце і роль поняттєво означеного явища у межах науково поясненої соціальної дійсності. Відтак, зазначені теоретичні положення слугують певними критеріями ідентифікації наявності легітимації приватної власності в суспільстві, з'ясування особливостей її перебігу, визначення її чинників та наслідків. Таким чином, концепт легітимації приватної власності необхідний як методологічне підґрунтя при розробленні соціологічних методик, інструментарію для збирання емпіричних даних, їх аналізу та тлумачення отриманих узагальнень.

Складники цього концепту постійно розвиваються у міру розвитку соціологічної теорії загалом. Зокрема, теоретичне бачення феноменів, позначених поняттями «легітимація» та «приватна власність», неухильно поглиблюється. Уточнюються відомі та встановлюються нові ознаки, властивості та якості цих соціальних феноменів, їхні функції в суспільстві та зв'язки з іншими явищами. Відповідно, наукові тлумачення понять легітимації та приватної власності конкретизуються і збагачується за рахунок охоплення їх змістом дедалі більшої кількості інших понять. Зазначена обставина зумовлює необхідність з'ясувати стан та спрямованість розвитку змісту поняття (концепту) «легітимація приватної власності» у межах соціологічної теорії. Своєю чергою, таке з'ясування можливе в контексті дослідження історичного розвитку поняттєвого апарату і теоретичного розмаїття соціологічної науки.

Феномен приватної власності з найдавніших часів і дотепер привертає увагу мислителів та науковців. Зокрема, наявні ґрунтовні протосоціологічні та соціологічні теоретичні тлумачення зазначеного. Теоретичного осмислення зазнав також феномен легітимації загалом. Однак процес легітимації власне приватної власності безпосередньо не потрапив у межі предметної царини соціологічного теоретизування. Соціологи-теоретики опосередковано звертали увагу лише на окремі аспекти цього процесу. Таким чином, феномени легітимації та приватної власності досліджені переважно відокремлено одне від одного, тоді як ступінь теоретичної розробленості проблематики легітимації приватної власності у соціології відносно невисокий. Зрештою, дотепер бракує досліджень, які б об'єднували висвітлення методологічних, теоретичних, методичних та емпіричних складників дослідження легітимації приватної власності. Такий стан украй незадовільний з огляду на наявні теоретичні ресурси та можливості, соціальну та пізнавальну необхідність здійснення соціологічних досліджень у царині визначеної вище проблемної ситуації.

Отже, наукова проблема полягає у тому, що за одночасної наявності пізнавальної потреби та достатніх теоретичних підвалин відсутній концепт легітимації приватної власності, який відповідав би розмаїттю та сучасному стану розвитку соціологічної теорії. Відтак, необхідна історико-соціологічна концептуалізація легітимації приватної власності у дисциплінарних межах теоретичної соціології та отримання на основі використання сконструйованого концепту вірогідних знань

про поточний стан легітимності приватної власності в Україні. Зазначена концептуалізація передусім передбачає з'ясування витоків соціально-філософських та соціологічних тлумачень приватної власності та її легітимації, що сягають традиційної моралі та релігії. Варто зазначити, що моральні та релігійні підвалини приватної власності досліджували Б. Гаврилишин [Гаврилишин, 1990: с. 105–122], Т. Коваль [Коваль, 2003], Г. Солодова [Солодова, 2006] та ін. Віддаючи належне ґрунтовності зазначених розвідок, необхідно відзначити, що в їх межах розглянуто не всі моральні заповіді та настанови монотеїстичних релігій, важливі і як безпосередні джерела легітимації приватної власності, і як витoki її (легітимації) соціально-філософських і соціологічних тлумачень. Відтак, необхідне більш ширше узагальнення вказаних релігійних заповідей і настанов з урахуванням та доповненням уже зробленого у цьому напрямі українськими та зарубіжними соціологами.

Передусім необхідно зазначити, що релігійна мораль закорінена в найдавніші нормативні та правові джерела, що свого часу забезпечували впорядкування відносин приватної власності. Тут показовими є давні сакральні тексти, що увічнили правові та моральні настанови іудаїзму – релігії мешканців Стародавньої Палестини, а згодом були канонізовані у християнстві як Старий Завіт Біблії. Наприклад, дві з десяти заповідей іудаїзму (Декалогу), що їх, згідно зі Старим Завітом, Бог дав Мойсееві та синам Ізраїлевим на горі Синай, безпосередньо спрямовані на запобігання загрозам існуванню власності: «Не кради» (Вих. 20:15¹); «Не бажай дому ближнього твого; не бажай дружини ближнього твого, [ні поля його,] ні раба його, ні рабині його, ні вола його, ні осла його, [ні всякої худоби його], нічого, що у ближнього твого» (Вих. 20:17) [Біблія, 2007: с. 79]. Одна заповідь регламентує поведінку людей, тобто їхні зовнішні діяльні прояви в майнових відносинах, а інша – відповідний їхній внутрішній світ. Порушення цих заповідей, як і будь-яких інших соціальних норм, тягло за собою покарання порушника та зобов'язувало його до відшкодування завданих матеріальних і моральних збитків.

Окрім нормативного убезпечення власності в іудаїзмі наявне певне ідейне обґрунтування її виникнення та існування загалом: 1) «І якщо якій людині Бог дав багатство і майно, і дав їй владу користуватися ними і брати свою частку і насолоджуватися від праці своєї, то це дар Божий» (Еккл. 5:18) [Біблія, 2007: с. 668]; 2) «Добре і зле, життя і смерть, бідність і багатство – від Господа. Даяння Господа надано благочестивим, і благовоління Його буде благоуспішним для них повік. Хтось робиться багатим від обачливості й ощадливості своєї, і це частина нагороди його...» [Біблія, 2007: с. 700]. Своєю власністю кожна людина передусім особисто завдячує Богові. Статки людини – це, свого роду, наслідок Божого сприяння їй, тобто загалом позитивне явище, що є свідченням гідно поцінованої Всевишнім набожності та праведності. Не випадково в іудаїзмі наявність власності загалом схвалюється, причому на тлі наголошування небезпечних наслідків бідності: «Майно багатого – міцне місто його, біда для бідних – убогість їх» (Притч.10:15) [Біблія, 2007: с. 647–648]. Це

¹ Тут і далі за текстом у круглих дужках наводяться скорочені позначення канонічних і неканонічних книг Старого та Нового Завітів Біблії за взірцем, наведеним у виданні: [Біблія, 2007: с. 4].

показує цілковиту припустимість для цієї релігії нерівності людей за ознакою власності. Зрештою, наявне й інше підтвердження природності цього явища: «Багатий і бідний зустрічаються один з одним: того й іншого створив Господь» (Притч. 22:2) [Біблія, 2007: с. 657]. Закономірно, що визнається й неминучий наслідок майнової нерівності – соціально-економічне домінування заможних над незаможними: «Багатий панує над бідним, і боржник робиться рабом позикодавця» (Притч. 22:7) [Біблія, 2007: с. 657]. Отже, власність, а точніше супутні ознаки її – приватні маєтки, багатства, статки, нерівність – усталюються іудаїзмом. Водночас наявні застереження щодо зловживань можливостями високого соціально-економічного становища, що можуть зумовити напруженість і протидію між заможними й незаможними. Приватна власність і нерівномірний розподіл матеріальних ресурсів підкреслено трактувалися як здійснення Божого промислу, що передбачав поцінування міри праведності кожної людини за справами її.

Оскільки Бог визнається послідовниками іудаїзму за суверенного власника всіх існуючих цінностей, право власності на землю не було виключним. Зокрема, від імені Бога зазначено: «Землю не слід продавати назавжди, бо Моя земля: ви прибульці і поселенці у Мене...» (Левіт. 25:23) [Біблія, 2007: с. 131]. Люди вважаються свого роду тимчасовими користувачами та розпорядниками отриманого від Бога, але не виключними приватними власниками в буквальному розумінні цього слова. З огляду на це можливості накопичення й концентрації земельної власності певною мірою обмежувалися.

Заповіді іудаїзму спонукали також до своєрідного обмеженого перерозподілу цінних життєвих засобів на користь найбільш нужденних шляхом доброчинності. Зокрема, серед настанов Всевишнього стосовно доброчинності, котрих мав дотримуватися обраний Богом народ на землі обітованій, наявна така: «...жебраки завжди будуть серед землі [твоєї]; тому я і повелюю тобі: відкривай руку твою братові твоєму, бідному твоєму й убогому твоєму на землі твоїй» (Втор. 15:7–11) [Біблія, 2007: с. 199]. Ця настанова містить пряму вимогу щодо економічної допомоги. Також у ній є наголос на непозбутності соціального явища жебрацтва – наслідку розшарування суспільства. Цей наголос опосередковано підкреслює й неминучість соціальної нерівності. Загалом соціальне значення доброчинності може бути витлумачене як один із способів запобігання руйнівному для приватної власності економічному егоїзму. Адже самовдоволене користування надлишками життєвих засобів на тлі злиденності своїх ближніх або прагнення до заволодіння усіма наявними ресурсами спричинялися до соціальних загроз власникам та власності.

Християнство передусім ґрунтується на Новому, Євангельському Законі, проголошуваному його послідовниками як більш досконале виконання Закону Божого. Осердям цього Нового Закону є Нагірна проповідь Ісуса Христа [Біблія, 2007: с. 1084–1089]. У ній із доповненнями відтворюються успадковані від іудаїзму 10 заповідей (Декалог). Зокрема, Христос запевняє віруючих у наступності Закону Мойсея: «Не думайте, що Я прийшов порушити Закон або Пророків: не порушити прийшов Я, а виконати» (Мф. 5:17) [Біблія, 2007: с. 1085]. Показовим є наголошу-

вання важливості старозавітної заповіді «Не кради» як однієї із заporук порятунку душі й набуття майбутнього вічного життя (Мф. 19:18) [Біблія, 2007: с. 1105]. Чинність власності підтверджується. Разом із тим, головний наголос у християнстві робиться не так на зовнішніх виявах лояльності старозавітним заповідям, як на внутрішньому світі людини, її помислах, сподіваннях і домаганнях. Спонуки до добра і порядку мають бути переважно внутрішніми (віра, надія, любов), а не зовнішніми (звичай, норми закону, примус).

Водночас багатство і статки не схвалюються як можлива загроза праведності та прийдешньому Царству Божому. Наявний заклик накопичувати не матеріальні, а духовні блага: «Не збирайте собі скарбів на землі, де черв і тля точать і де злодії підкопують і крадуть. Збирайте ж собі скарби на небі, де ні черв, ні тля не точать і де злодії не підкопують і не крадуть, бо де скарб ваш, там буде й серце ваше» (Мф. 6:19) [Біблія, 2007: с. 1087]. Власність тлумачиться як тлінна та минуша, а домагання її – як нищення власної душі. Натомість накопичення духовних цінностей, плекання власних духовних чеснот визначені як порятунок душі, шлях до вічного життя. Понад те, Царство Боже протиставляється земному життю з його матеріальними проявами, такими як багатство і власність. Наголошується несумісність багатства, з одного боку, і праведності, служіння Богові та спасіння – з іншого: 1) «Не можете Богові служити й мамоні²» (Мф. 6:24) [Біблія, 2007: с. 1087]; 2) «...тяжко багатому увійти в Царство Небесне. ...легше верблюдові пройти крізь вушко голки, ніж багатому в Царство Боже увійти» (Мф. 19:23–24) [Біблія, 2007: с. 1105]. Проповідування поміркованості в матеріальному споживанні та привласненні поєднане із застереженнями від небезпек збагачення:

«Велике надбання – бути побожним і задоволеним. Бо ми нічого не принесли у світ: явно, що нічого не можемо і винести з нього. Маючи їжу й одяг, будьмо задоволені тим. А хто бажає збагачуватися, впадає у спокусу і в тенета і в багато які безрозсудні і шкідливі похоті, що приводять людей до бідування і загибелі; бо користь усього лихого є сріблολюбство, віддавшись якому, деякі ухилилися від віри і самі себе віддали багатом скорботам» (1Тим. 6:6–10) [Біблія, 2007: с. 1349].

По суті, людині пропонується вибір: або Царство Боже і спасіння душі, або світське життя з усіма його матеріальними принадами – багатством, власністю і т. ін. Зокрема, у сюжеті про багатого юнака, що прагнув порятунку душі, Христос радить: «...коли хочеш бути досконалим, піди продай добро твоє і роздай убогим; і матимеш скарб на небесах» (Мф. 19: 21) [Біблія, 2007: с. 1105]. У цій пораді йдеться і про добродійність як вияв благочестя та шлях до спасіння душі. Стосовно практики добродійності наявні прямі заповіді і настанови: 1) «Блаженні милостиві, бо вони помилувані будуть» (Мф. 5:7) [Біблія, 2007: с. 1085]; 2) «Тому, хто просить у тебе, дай; і від того, хто хоче в тебе позичити, не відвертайся» (Мф. 5:42) [Біблія, 2007: с. 1086]. При цьому важливою є внутрішня спонuka добродійності, котра жодним чином не має бути корисливою і позірною (слава, імідж, соціальний капітал

² Мамона – це багатство [Біблія, 2007: с. 1087].

тощо), а мусить бути лише виявом безкорисливої любові. Доброчинність мислиться як спосіб наслідування щедрого на милості для всіх людей Бога.

Перші громади християн очікували швидкого другого пришестя Христа-Спасителя, кінця світу (Судного Дня). Тому у їхньому середовищі прояви земного життя – власність, статки і спадщина – сприймалися в контексті Апокаліпсису як позбавлений будь-якого сенсу зайвий тягар для праведних душ. За таких обставин набули поширення практики усуспільнення приватної власності у формі добровільного зрівнялівського її перерозподілу: «У людей, що увірували, було одне серце й одна душа; і ніхто нічого з майна свого не називав своїм, а все у них було спільне... Не було між ними жодного вбогого; бо всі, хто володів землею або домами, продавали їх, приносили гроші за продане і клали до ніг апостолів; і давалося кожному, хто чого потребував» (Діян. 4:32–35) [Біблія, 2007: с. 1224]. Це писемне увічнення практик усуспільнення власності в сакральному тексті Нового Завіту мало далекосяжні наслідки. Далі цю ідею розвивали різні мислителі, здійснювалися також неодноразові спроби її втілення.

Аналогічні наслідки, імовірно, мало схвалення бідності як умови набуття спасіння душі за одночасного звинувачення багатіїв у соціальних негараздах. Бідних було визначено як посідачів Царства Божого: «...хіба не бідних світу обрав Бог бути багатими вірою і спадкоємцями Царства, яке Він обіцяв тим, що люблять Його?» (Як. 2:5) [Біблія, 2007: с. 1261]. Натомість багатії викриваються в розкошуванні за рахунок визискування трудівників:

«Послухайте ви, багатії; плачте і ридайте від лютих бід ваших, що наближаються до вас. Багатство ваше згнило, і одяг ваш поточений міллю. Золото ваше і срібло поіржавіло, та іржа їх буде свідчити проти вас і з'їсть плоть вашу, як вогонь: ви придбали собі скарб на останні дні. Ось плата, яку ви утримали у робітників, що працювали на ваших полях, голосить; і голосіння женців дійшли до вух Господа Саваофа. Ви розкошували на землі та зазнали насолоди; наситили серця ваші, ніби на день заколення» (Як. 5:1–6) [Біблія, 2007: с. 1263].

Понад те, майбутня доля багатіїв конкретизована у своєрідному вирокі їм: «Вони, як безмовні тварини, що за своєю природою призначені на виловлення та знищення, ...вони одержать відплату за беззаконня; бо вони вважають насолодою повсякденну розкіш; ...серце їхнє привчене до користолюбства, це – сини прокляття» (2 Пет. 2:12–14) [Біблія, 2007: с. 1270]. Таке розмежування і визначення перспектив бідняків та багатіїв на Судний День у канонізованих текстах Святого Письма, імовірно, стало своєрідною підказкою прийдешнім мислителям щодо можливих радикальних шляхів втілення ідеї усуспільнення власності через насилля.

З іншого боку, в Новому Завіті наявні прямі заклики до визнання віруючими існуючої соціальної нерівності: «Кожний залишайся в тому званні, в якому був покликаний... У якому стані хто був покликаний, браття, у тому кожен і залишайся перед Богом» (1 Кор. 7:20–24) [Біблія, 2007: с. 1301]. Водночас багатіям пропонується добровільно залучитися до мирного перерозподілу власності для досягнення соціальної рівності: «Не треба, щоб іншим було полегшення, а вам тягар,

але щоб була рівномірність. Нині ваш надлишок на доповнення їхньої нестачі, а потім їхній надлишок на доповнення вашої нестачі, щоб була рівномірність, так як написано: «Хто зібрав багато, не мав зайвого; і хто мало, не мав нестачі» (2 Кор. 8:13–15) [Біблія, 2007: с. 1316]. Віруючим рекомендовано наставляти багатих, «щоб вони були невисокої думки про себе і надіялись не на багатство непевне, а на Бога Живого», «щоб вони благодіяли, багатіли добрими ділами, були щедрі і радо ділилися, збираючи собі скарб, добру основу для майбутнього, щоб досягти життя вічного» (1Тим. 6:17–19) [Біблія, 2007: с. 1349]. Заклики до визнання соціальної нерівності та добровільного перерозподілу матеріальних багатств на користь незможних стали, імовірно, своєрідним ідейним дороговказом до поступового усупільнення власності шляхом реформ на підставі суспільної згоди. Таким чином, погляди на приватну власність у християнських сакральних текстах характерні неоднозначністю. За великого бажання у біблійних рядках можна помітити натяки на різні можливі лінії поведінки стосовно приватної власності і власників: нещадне знищення, пошуки злагоді на засадах добродієвності, смирення. Це створило умови для різних тлумачень, зокрема, у межах різних традицій християнства – православної, католицької та протестантської, а також для появи різних історичних типів відносин власності.

Близькими за змістом до християнства та іудаїзму є тлумачення приватної власності у межах ісламу³. Згідно з догматами ісламу, людина вважається щирим мусульманином за умови дотримання нею трьох головних вимог віри – молитви (стосовно Бога), милостині (у ставленні до ближнього) та посту (поміркованості стосовно власної природи). Це наголошується від імені Аллаха вже в перших рядках Корану, що пояснюють його призначення: «Ця Книга, поза будь-яким сумнівом, – дороговказ для благочестивих, для тих, хто вірує в Потаємне, вистоює молитву та (щедро) жертвує (частину) з того, чим Ми їх наділили...» (сура II, аяти 2–3) [Коран, 2002: с. 100]. Віри у сферу Божественної таїни та молитовної практики звернення до Бога недостатньо для набуття благочестя. Необхідне й підношення віруючого на користь мусульманської громади – закят, тобто милостиня нужденним. Цей звичай забезпечує певний перерозподіл життєвих засобів між заможними й незаможними верствами мусульманських громад. У такий спосіб запобігається соціальна напруженість, що може бути викликана майновою нерівністю. Адже через закят зазнає «очищення» як заможний власник особисто зі своїм винятковим суспільним становищем, так і його статки та власність як атрибути цього становища. У такий спосіб власність і багатство набувають в очах широкого загалу подоби своєрідного «знаряддя» здійснення релігійних практик соціальної добродієвності. Іншими словами, мусульмани наділяються власністю милістю самого Аллаха для того, щоби згодом повернути борг добродієвності.

³ Іслам виник у VII ст. н. е. на ідейному підґрунті іудаїзму та християнства у середовищі арабських племен Аравійського півострова. У Святому Письмі ісламу – Корані – наявні ремінісценції біблійних положень та сюжетів, у тому числі – стосовно приватної власності.

Відповідно захист законних майнових прав і прав власності є однією із найважливіших тем Корану:

«О ви, хто увірував! Не оволодівайте майном один одного несправедливим шляхом, а тільки внаслідок торгівлі за взаємною згодою. І не вбивайте один одного. Аллах милостивий до вас.

Того ж, хто робитиме так, – войовничо й насильно – Ми кинемо до пекельного вогню. Для Аллаха це зовсім легко» (сура IV, аяти 29–30) [Коран, 2002: с. 203].

Замах на майно (власність) тут фактично прирівнюється до вбивства. Причому, ці процитовані аяти передусім покликані захистити майнові права (власність) жінок, бо саме їхня власність та власність сиріт була найбільш привабливою для незаконних зазіхань. Про значущість власності для мусульман свідчить ретельність, з якою в Корані нормативно відрегульовані відносини власності. Передусім це стосується випадків опіки над сиротами та їхньою власністю, позичання, торгівлі.

Про прийнятність та правомірність багатства, бідності, а відтак – і соціальної нерівності, свідчить настанова кожному мусульманинові щодо його неупередженості у перебігу правосуддя, коли йому доведеться виступати свідком: «І багатий, і бідний однаково близькі Аллахові, тож залишайтеся неупередженими, щоб бути справедливими» (сура IV, аят 135) [Коран, 2002: с. 220]. Негативні наслідки соціально-економічної нерівності тлумачаться як випробовування, котрим Бог піддає людей: «Ми будемо випробовувати вас трохи страхом, трохи голодом, бідністю, утратою близьких і нестачею плодів, – тож порадуйте терплячих...» (сура II, аят 155) [Коран, 2002: с. 134]. Терпіння за таких обставин розглядається як важлива чеснота, одна із заповувань спасіння в Судний день: «О ті, хто увірував! Шукайте підтримки в терпінні і молитві, адже Аллах – з терплячими!» (сура II, аят 153) [Коран, 2002: с. 133]. У такий спосіб негативні емоції і почуття неможливих, спричинювані бідністю, злиденністю, відволікалися від багатіїв, їхніх статків і приватної власності загалом. Це сприяло запобіганню соціальній напруженості та загрозам соціальній стабільності, замахам на усталений соціальний порядок майнової нерівності в ісламських спільнотах.

З іншого боку, тут наявні застереження багатіям стосовно їхніх поведінок та економічної діяльності, здатних зумовлювати зростання соціальної напруженості в ісламській громаді та створювати загрози приватній власності: наприклад, щодо «похвальби багатством» (сура 102) [Коран, 1990: с. 120] та лихварства, тобто отримання відсотків із позики (сура II, аяти 275 і 276; сура III, аят 130) [Коран, 2002: с. 163, 187]. Безпосередньо всім заможним нагадується, що багатство в земному житті – це випробовування його власника на предмет відповідності умовам порятунку в Судний день: «Вас буде випробувано скарбами й душами вашими» (сура III, аят 186) [Коран, 2002: с. 195]. Минущість власності, багатства протиставляється безцінності порятунку душі: «Людей зачаровує палка любов до жінок і синів, мішки золота й срібла, племінні коні, худоба й ниви. Усе це скарби (тільки) на цьому світі, тоді як в Аллаха – краший притулок» (сура III, аят 14) [Коран, 2002: с. 167]. У сукупності розглянуті настанови Корану спонукали і бідняків, і багатіїв до мирного

співіснування та запобігали соціальному розколу ісламських громад. Причому їх дія не обмежилася релігійно-етичним впливом. Подібно до сакральних книг іудаїзму, Коран став головним джерелом права в ареалах переважного поширення ісламу, і його заповіді стосовно приватної власності та майнової нерівності стали правовою підвалиною соціального порядку.

Отже, іудаїзм, християнство та іслам взаємопов'язані й виникали, відповідно, одне за одним, на догматичних засадах попередників – християнство на підвалинах іудаїзму, а на їхньому спільному підґрунті – іслам. Відповідні їм три релігійні конфесії існували здавна й існують дотепер на території сучасної України, а отже, продовжують виступати ідейною підставою відносин власності у межах українського суспільства. Іудаїзм, християнство та іслам є чинними зараз і впливають на реальну поведінку людей – віруючих передусім, а також тих, хто намагається здобути прихильність віруючих і задля цього зовні відтворює відповідні певним конфесіям зріпці поведінки. Цим релігіям властива доволі розвинута соціально-етична система. З огляду на це їхні заповіді є вихідними для всіх подальших розмірковувань про власність та суміжні з нею явища (багатство, нерівність, перерозподіл). Витоки філософських та наукових розвідок соціальної проблематики відносин власності вкорінені передусім у монотеїстичній релігійній догматиці.

Відтак, цілеспрямоване соціально-філософське осмислення непевності існування приватної власності успадкувало неоднозначність монотеїстичних трактувань приватної власності і здійснювалося у двох напрямках. Головна відмінність між ними полягає в тому, що одному властиве виправдання й обґрунтування доцільності приватної власності, другому – засудження й доведення необхідності скасування її. Ця відмінність має скласти перспективний предмет подальших розвідок у даному напрямі.

Біблія. Книги Священного писання Старого та Нового Завіту : в укр. пер. [з паралельними місцями та додатками]. – К. : Київська Патріархія Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2007. – 1416 с.

Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє : доповідь Римському клубові : пер. з англ. / Б. Гаврилишин. – К. : Наук. думка, 1990. – 208 с.

Коваль Т.Б. Личность и собственность. Христианство и другие религии мира / Т.Б. Коваль // Мир России. – 2003. – № 2. – С. 3–45.

Коран / [дослідження, переклад (фрагмент) і коментарі В. Рибалкіна]. – К. : Стило, 2002. – 270 с. – (НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Кримського).

Коран / [переклад (фрагменти) і коментарі Я. Полотнюка] // Всесвіт. – 1990. – № 6. – С. 90–123.

Солодова Г.С. Некоторые воззрения христианства: собственность, богатство и бедность / Г.С. Солодова // ЭКО. – 2006. – № 1. – С. 161–178.

Отримано 21.01.10

В.С. Резник, канд. социол. наук

МОРАЛЬНЫЕ ЗАПОВЕДИ И УСТАНОВКИ МОНОТЕИСТИЧЕСКИХ РЕЛИГИЙ КАК ИСТОЧНИК ЛЕГИТИМАЦИИ ЧАСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

В статье анализируются этические нормы иудаизма, христианства и ислама, касающиеся частной собственности и являющиеся источниками легитимации последней. Указанные нормы определены как истоки социально-философских социологических толкований легитимации частной собственности.

Ключевые слова: частная собственность, моральные нормы, легитимация собственности.

S. Reznik, Candidate of Sociol. Sci.

MORAL COMMANDMENTS AND GUIDELINES OF MONOTHEISTIC RELIGIONS AS A SOURCE OF LEGITIMIZATION OF A PRIVATE PROPERTY

The article analyzes the ethics of Judaism, Christianity and Islam, concerning private property and which are sources of legitimacy of the latter. These standards are defined as sources of social and philosophical sociological interpretations of the legitimacy of private property.

Keywords: private property, moral norms, the legitimacy of the property.